

DIVIDING OUR TIME
Fitting Torah
Into Our Busy Lives

Source Materials
Shavuos 5767
Rabbi Efrem Goldberg
reg@brsonline.org

Dividing our Time: Fitting Torah in to our Busy Lives

Rabbi Efrem Goldberg
Shavuos 5767

1 יהושע פרק א פסוק ח

לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל:

2 משנה פאה א:א

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמ"ח = וגמילות חסדים = ותלמוד תורה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם:

3 משנה אבות ב:ח

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת

4 תלמוד בבלי סנהדרין צט ע"ב

אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר +איוב ה'+ כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר +יהושע א'+ לא ימוש ספר התורה הזה מפיק - הוי אומר לעמל תורה נברא.

5 משנה אבות ז:א

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדי הוא לו נקרא ריע אוהב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

6 רמב"ם תלמוד תורה א"ח

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

7 תלמוד בבלי יומא לה ע"ב

תנו רבנן: עני ועשיר ורשע באין לדיון, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה לתלמוד תורה. פעם אחת מצאווהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן: בבקשה מכם, הניחוני ואלך לתלמוד תורה! אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך! ומימיו לא הלך וראה אותך, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי (היה) +מסורת הש"ס: [הייתי]+ אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף? אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לוי! אמר לה: לאו. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: +תהלים קמו+ ה' מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - +תהלים קמו+ ה' זקוף כפופים, - הריני מסמא את עיניך +תהלים קמו+ - ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא. נמצא הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים.

8 מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק 1

מה היה תחלתו של ר' עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב י"ד י"ט). מיד היה רבי עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. א"ל רבי למדני תורה אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית ולמדה. אלף תיו ולמדה. תורת כהנים ולמדה. היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה. הלך וישב [לו] לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע אמר להם רבותי פתחו לי טעם משנה. כיון שאמרו לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר אלף זו למה נכתבה. בית זו למה נכתבה. דבר זה למה נאמר. חזר ושאלן והעמידן בדברים: רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל. למה הדבר דומה לסתת שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות ובאו בני אדם ואמרו לו מה אתה עושה. אמר להם הרי אני עוקרו ומטילו בתוך הירדן. אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר. היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן וא"ל אין זה מקומך אלא מקום זה. כך עשה להם ר' עקיבא לר' אליעזר ולר' יהושע. אמר לו ר' טרפון עקיבא עליך הכתוב אומר מבכי נהרות חבש ותעלומה יוציא אור (איוב כ"ח י"א) דברים המסותרים מבני אדם הוציאים ר' עקיבא לאורה: בכל יום ויום היה מביא חבילה של עצים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה. עמדו עליו שכניו ואמרו לו עקיבא אבדתנו בעשן מוכר אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר. אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני ישן בהם: עתידי רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדיו שאם אומרים להם מפני מה לא למדתם [תורה] והם אומרים מפני שעניים היינו. אומרים להם והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדולדל היה. ואם אומרים מפני טפינו אומרים להם והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות אלא אומרים להם מפני שזכתה רחל אשתו: בן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים. אמרו לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שולחנות של כסף ושל זהב ועד שעלה למטתו בסולמות של זהב. היתה אשתו יוצאה בקרדוטין ובעיר של זהב. אמרו לו תלמידיו רבי ביישתנו ממה שעשית לה. אמר להם הרבה צער נצטערה עמי בתורה:

מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס. בן עשרים ושתיים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי. א"ל אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה. השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו וי"א לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד ו' שעות של מוצאי שבת. כשהוא הולך בדרך ראה אבן הרימה ונטלה ונתנה לתוך פיו וי"א גללי הבקר היה. הלך ולן באכסניא שלו. הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח

רע מפיו אמר לו רבן יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום. שתק. שוב א"ל ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם. אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד. אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע.

9) ביאור הלכה סימן קנה

עת ללמוד - ביו"ד סימן רמ"ו ס"א מבואר דצריך אדם לקבוע עת לת"ת ביום ובלילה וע"כ מן הנכון שמלבד קביעות שאחר תפלת שחרית יקבע גם בין מנחה למעריב שבזה יצא גם ידי חובת למוד תורה בלילה. וענין לימוד בין מנחה למעריב משמע גם בגמרא [ברכות דף ד'] אדם בא מן השדה בערב הולך לביהכ"נ אם יודע לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל וכו' עי"ש ועיין בסימן א' מש"כ בשם השל"ה ובעו"ה כמה אנשים מרפים ידיהם מן התורה לגמרי ואינם חוששים לקבוע אפילו זמן מועט ביום לתורה והסיבה הוא מפני שאינם יודעים גודל החיוב שיש בזה וכבר אמרו חז"ל ויתר הקב"ה על עון ע"ז וג"ע וש"ד ולא ויתר על עון ביטול תורה ואיתא במדרש משלי פ"י אר"י בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו כו' והם נוטלים אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או ג' הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם כו' בא מי שיש בידו הלכות א"ל בני תורת כהנים למה לא שנית שיש בו וכו' בא מי שיש בידו ת"כ הקב"ה א"ל בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית שיש בהם ק"ש תפילין ומזוזה בא מי שיש בידו ה' חומשי תורה א"ל הקב"ה למה לא למדת הגדה וכו' בא מי שיש בידו הגדה הקב"ה א"ל בני תלמוד למה לא למדת וכו' עי"ש והאיש אשר אינו מזרז א"ע לקבוע לו עתים לתורה בכל יום בודאי ישאר ריקם מכל ח"ו ומה יענה ליום הדין והחכם עיניו בראשו:

10) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ד

(ד) שלא יעבירו - דעיקר מצות ת"ת אין לה שיעור וחובה הוא כל היום כ"ז שיש לו פנאי וכדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך וגו' וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו הוא קרוב למה שאחז"ל [סנהדרין צ"ט] על הפסוק כי דבר ה' בזה זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואחז"ל [ירושלמי סוף פ"ט דברכות] ר' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים [ר"ל שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר] הרי זה מפר ברית ויליף זה מן הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך [ועי"ש בפירוש הפני משה] אלא הכונה בקביעת עתים לתורה הוא שצריך האדם ליחד עת קבוע בכל יום שלא יעבירו בשום פעם. ואם אירע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה וכדאמרינן [עירובין ס"ה] רב אחא בר יעקב יקיף ביממא ופרע בלילה. וכתבו האחרונים שלעולם קודם שיצא מביהמ"ד שחרית אפילו

אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות ילמוד עכ"פ פסוק אחד או הלכה אחת:

11) שו"ע אורח חיים קנה:א

אחר שיצא מבהכ"נ, ילך לבה"מ; ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. הגה: ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בעניניו וכנס בלבו ראת שמים (הר"י פ"ק דברכות).

12) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ב

(ב) ויקבע - דאיתא בגמרא כשמכניסין אדם לדין שואלין אותו קבעת עתים לתורה וטוב שיקבע העת מיד אחר התפלה משום ילכו מחיל אל חיל וכנ"ל וגם דאם ילך מקודם לעסקיו חיישינן שמא ימשך ויתבטל קביעותו (פמ"ג):

13) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ג

(ג) ללמוד - חייב אדם ללמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא תנ"ך ומשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בגמרא לחוד דבזה אינו יוצא אלא צריך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד כפי השגתו [שו"ע י"ד וש"ך שם]:

14) תלמוד בבלי קידושין ל ע"א

אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא, מאי דכתיב: +דברים + ו+ ושננתם לבניך? אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנתיו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד. מי יודע כמה חיי? לא צריכא - ליומי.

15) רש"י מסכת קידושין דף ל עמוד א

אלא ושלשתם - מדלא כתיב ושניתם שישלישם.
ליומי - ימי השבוע.

16) פני יהושע מסכת קידושין דף ל עמוד א

שם אמר רב ספרא משום ר"י בן חנניה מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם כו'. נראה לי לפרש לפי פשוטו משום דמלשון ושננתם ילפינן בסמוך שיהיו דברי תורה מחודדין בפ"ך והיינו מדלא כתיב ולמדתם אלא ושננתם שהוא לשון שינון ולשון משנה וא"כ תו לא מצינן למימר דלא איירי קרא אלא בתורה שבכתב כדכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו בהווייתן דלא שייך שינון וחידוד אלא בתורה שבעל פה שהיא משנה וגמרא דאין מורין הלכה מתוך המשנה וא"כ שפיר קאמר דאי אפשר

לקרות ושננתם אלא אי קרינן נמי ושלשתם שאי אפשר שיהא הדבר ברור לו כאחותו
א"כ בקי במקרא ובמשנה ובגמרא. ועוד י"ל דלשון ושננתם משמע תרי או מפשיטות
שהוא מלשון משנה תורה דהיינו שני תורות או משום דכתיב ושננתם בשני נוי"ן כמ"ש
מהרש"א ז"ל בח"א וא"כ בהנך תרי דהיינו משנה וגמרא שייך בהו נמי שינון ומלבד תורה
שבכתב דכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו תורה שבכתב למ"ד דבדברי תורה
כתיב וא"כ הרי לך ושלשתם ומה שהקשה מהרש"א ז"ל בח"א דלפי"ז משמע דחייב
ללמוד עם בנו מקרא ומשנה וגמרא ולעיל מסקינן דאין חייב ללמוד עם בנו אלא מקרא
לחוד ונדחק מאד ליישב ע"ש ומסיק בעצמו שהוא דלא כסברת הרא"ש ז"ל וכבר
פירשתי שיחתי דלא קשה מידי דקרא ושננתם לבניך לאו בבנים ממש איירי אלא
בתלמידים שנקראו בנים כמו שפירש רש"י ז"ל בפירוש החומש וכדאיתא בספרא והיינו
מהאי טעמא גופא דאין החיוב בבנו אלא מקרא לחוד דחייב בנו לאו מושננתם ילפינן
אלא מולמדתם וכדפרישית בריש סוגיין ודו"ק;

תוספות בד"ה לא צריכא ליומי פירש בקונטרס כו' ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי
למיפרך מי ידע כמה חיי עכ"ל. ולכאורה יש ליישב שיטת רש"י דבשלמא לענין מספר
השנים מתמה שפיר מי ידע כמה חיי וא"כ אין יודע כלל מתי ישלמו שליש ימיו משא"כ
לימי השבוע לעולם ילמוד שני ימים הראשונים מקרא ואם מת אחר כך אונס רחמנא
פטריה וכ"כ בחידושי מהר"י טראני אלא די"ל דסברת התוס' דלפי"ז בשליש שנים נמי
מצינן למימר כה"ג דסתם ימי שנותינו שבעים שנה וילמוד מהם שליש במקרא ואם מת
אח"כ אונס רחמנא פטריה אלא על כרחך דאין סברא לומר כן וא"כ מקשו שפיר
לפירוש רש"י, כן נראה לי;

17) תוספות מסכת קידושין דף ל עמוד א

לא צריכא ליומי - פירש בקונטרס ימי השבת כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה
ושני ימים גמרא ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי ונ"ל לפרש
בכל יום ויום עצמו ישלש על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום
קודם פסוקי דזמרה לומר מקרא ומשנה וגמרא ור"ת פי' שאנו סומכין אהא דאמרין
בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בבל בלול מכולם.

18) תוספות מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב

ישלש אדם שנותיו וכו' אלא ליומי - פ"ה ב' ימים מקרא ב' ימים משנה וב' ימים תלמוד
ולשון ליומי דחקו לפרש כן מיהו אכתי איכא לאקשווי מי ידע כמה חי לכך נראה ליומי
בכל יום ולכך תקנו פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל ונראה
לר"ת דאנו שעוסקין בתלמוד בבלי דיינו כי הוא בלול במקרא במשנה ובתלמוד כדאמרין
בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד.

19) רמב"ם תלמוד תורה אי"א

וחייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושלש בתורה שבעל פה, ושלש בין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ובין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.

20) רמב"ם תלמוד תורה אי"ב

כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה, והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן, במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו.

21) רמב"ם יסודי התורה די"ג

ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס, ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בורין, ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.

22) שו"ע יורה דעה רמ"ד

חייב אדם לשלש למודו, שליש בתורה שבכתב, דהיינו הארבעה ועשרים; שליש במשנה, דהיינו תורה שבעל פה, ופירושי תורה שבכתב בכלל זה; שליש בתלמוד, דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהם עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה, דברים שלמד מפי השמועה. כיצד, היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום וט' בתורה, קורא ג' מהם בתורה שבכתב, ובג' תורה שבעל פה, ובג' יבין דבר מתוך דבר. במה דברים אמורים, בתחילת לימודו של אדם. אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך

ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה, כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו. הגה: וי"א שבתלמוד בבלי שהוא בלול במקרא, במשנה וגמרא, אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל. (טור בשם ר"ת וע"פ ע"ל סי' רמ"ה ס"ו). ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא, משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם, ובזה יקנה העולם הזה והעולם הבא, אבל לא בלמוד שאר חכמות. (ריב"ש סימן מ"ה ותלמידי רשב"א) ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים, וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס. ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין, והוא לידע איסור והיתר ודיני המצות (רמב"ם סוף מדע ס"פ ד' מהל' יסודי התורה).

דאנאר" (ב"ק ל א), וחסידות היא היא פאר המעלות שהחנורה מביאה עליהן (ע"ז כ ב). מסכת זו יש ללמוד בעינין עם פרושי הראשונים ז"ל ובפרט עם פ"ר רבנו יונה ז"ל שא"ז כמרתו לקרב את הדברים אל הל"ב, כדברי המהר"א ז"ל. מלבד יסודות התהנה למעשה שאנו לומדים במסכת זו נחלמך כה ניצד לגשת אל מאמרי חז"ל אשר "כל דביתיהם כמולי אש" (אבות פ"ב מ"ג). כל אשר מסכת אבות תוסף לל"א אומנו כדוד חיינו, נגלה במאמריה יסודות נפלאים ונמאיר שבחנורה".

ה"מילון" לכל תורת המדות, בקיצור נמרץ, הוא ה"מסילות ישראל" שם חנונו לומדים את כל המדות, וגם צורת הפעולות והשונות (כי אותה מזה מופיעה אצל בני אדם שונים באופנים שונים). יחד עם זה חנונו לומדים במסילות ישראל דרכי ההתנהגות והמעשה להשגת הדרגות השונות שהחנורה מביאה אליהן. כידוע אמר הגר"ח מוה"ר ז"ל לחלמנדו המובהק הג"ד זונדל סלנער ז"ל (רבו המובהק של רבנו הגאון ר' ישראל סלנער ז"ל) שיקח לו את המסילות ישראל למורה דרכו בחיים, תציער הלאומד הפעמים הלאשונות עליו לחמוה על זה, כי אינו מוצא בו חידושים ואף תאר המדות והדרגות גורא לו פשוט מדי. אולם, כל אשר יגדל האדם, כל אשר תחרתו קיעתו ותחשקו השגתו — הוא רואה יותר נפלאות בעומק וברוח במסילות ישראלים אדמו"ר מאור עינינו מרן ר' ירחם זצ"ל היה רגיל לומר, כי המ"ס הוא המצויה מכל ספרי רמח"ל ז"ל בחכמת הקבלה. הוי אומר, כי כלל מ"ס זה על חכמת האמת — ואנו בלמדנו בו לא ידענו מוחו אכן, ודחי המ"ס לפנימיות התורה: בלמדנו הספר הנפלא הזה השכם החור, בלי ליאות ושיגרה, לאט לאט נהרגל למצוא פנימיות בדבריו — ונעצמנו. ופי שלא הורגל בלימוד מעין זה — בהגיעו לספרי קבלה ששם הפנימיות אינה נסתרת מוחין — יהפוך את חידושים הפנימיות שם לחידושים. השער ללימוד פנימיות של אמת — הוא המסילות ישראלים — ללימודים יסודיים אלה חייב ברחוקה להקדיש תשומה ל" מרובה מיום עומדו על דעתו. במשך ארבע שנים עלי לרכוש ידיעה ברורה בספרים אלה, ומה גם בהיותו כדשיטה, מוכרח הוא בצד לימודו בגמ"ל ללמוד לפי תכנית זאת, ונמכת הוא כי יחיה לו יסוד איתן בהתנהגות ובהשקפה.

פ ר ק ש ל י ש י :
צ ו ר ר ת ה י ה ו ד י

ירמיהו ג טו: "כה אמר ה' עמדו על דולכים וראו ושאלו לנתכנתו עולם איהו דוד חסד וליכי בו ומצאו מוצע' לנפשכם כ"ו: הוא אשר אמר ר' יחננו ב"רנאי לתלמידיו. גאון רואו איתו דוד טובה שידבק בה האדם" (אבות ב, פ). תלמידים אלו היו הנאנים קדושי עליהן. בדרגות האחרון זה — החיוב הרבה יותר יסודי, לבדו, מתי הירד הטובה, אין להסתפק כהיום בטיסתה כללית, כגון, טוב לשמים וטוב לכריתו, ועוד פחות יש לסמוך על הרוש בלבד. בערפול השולם ובשטוש המאיים מכל צד — מן התכרות להשקיע עמל ולימוד מקיף בכירר שאלה זו: מהי צורת ה"אדם" האמיתי וצורת ה"יהודי" האמיתי?

זה הצעיר העומד על דעתו והוא ניגש להגיה את היסוד לשלמו הרוחני, חייב להכיר ארבעה מקורות המסוגלים ביותר לבנות את האדם הרוחני:
א. הוא חייב לרכוש לו ידיעה ברורה בשו"ע א"ת עם ה"משנה ברוכה";
ב. הוא מוכרח לרכוש לו בקיאות יסודית במ"ס אבות עם פירש"י רמב"ם;
ג. וצלין לשנון היטב את ספר מסלת ישראל לרבנו הרמח"ל ז"ל.
ד. את פני חיי הרוחני מוצב השלון עידן. יש לקבוע בכל יום קביעות לחיי יעה — אם אפשר — עם תבונות — ללמוד שו"ע אורח חיים האופן הטוב ביותר של לימוד הלכה הוא, לעיין בשו"ע החלכות במקרא, או אין לחומר על לימוד ה"משנה ברוכה"; ופן ה' הצליח בקדי החפץ חיים ז"ל לייצר בתבול זה את ביד החתוך ליתור בדרגה, מלבד מה שזכה להיות תפוסק האחרון בשו"ע א"ת. יסוד היסודות של אמנותנו היא: ספר החורה, אין לנו לסמוך על מה שלמדנו ביחודנו בבית"ס ובה"ח. דוקא המתבגר והמבוגר חייבים ללמוד היטב, בלי יעלג ולא בהצלחה, לצאת חזק טוב שנים מקרא ואורח חיים, אלא בעיני ובדקדוק ברש"י (תרא"ש באחרות חיים ל' על רש"י בחומש): "תדקיק בו כאשר חתול"י". תעין בדברי רש"י מחייב הרבה פעמים לחפש את המקור ממנו לקח רש"י את בואו. ותמיד יש לזייק מה הכרחי את רש"י לכאל כמז שהוא מביא. כידוע אין רש"י מביא דברי אגדה אם אין אפשר בפשט בספק מכריחו לכך. יש תמיד לעמוד על זה, מה התכרת בפשט שהביאו להוכיח דברי אגדה ומדוי.

לחורת המדות קביע חז"ל מסכת אבות בש"ס, שבה כללו כל אבות המדות — אבות" מכלל דאיכא תולדות, והגר"א בביאור מלאה מקום לכלל בקרא. מסכת אבות אנו יודעים, כיצד נראה חסיד, שהרי "מאן דבעי למיתוי חסיד ליקיים מילי

מאמר פת

זיינו החלק השני שבהכמת התלמוד, הכולל בתוכו את חזיון החודר המקיף בעומקם ורחבם של המניית ומעומה אף אגף נפץ נימא. זהו הוא פורשם של דברי ר' יוחנן, דתלמוד בבלי חיינו על שם תבלילות וחיינו דר' יוחנן בא ללמדנו, כי בתלמודא דידן, אין שני החלקים האלה של חכמת התלמוד, פובליים זה מזה, כל אחד בתוכו. אלא שאורכת, שני החלקים הללו של חכמת התלמוד, באים גם בתלמודא דידן משותפים זה בזה, ומשוערבים זה בזה ומשמייעי ר' יוחנן, דאם לא היה תלמודא דידן כולל בתוכו, אלא החלק הראשון של חכמת התלמוד, כי אז לא היינו אומרים, שיש בו בלילות של מקרא, משנה ונמרא, מפני שבהלק הראשון של חכמה-התלמוד, אורכת כל השלישה הללו של מקרא, משנה, ונמרא, באים הם בו כשהם מסודרים כל אחד במקומו, ולא בלולים. אלא שלאמתו של דבר, כלולים הם בתלמודא דידן, שני החלקים של חכמת התלמוד כאחד. ומתוך ריבוי הפלפול של המשא ומתן בהשוואת המניית זו לזו, ובהכלל המניית זו מזה, ומסיכומה המניית זו על גבי זו, דברי חז"ל תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, — הולך הוא תלמודא דידן ותעשה ליסוד-תלמוד, אשר כל גל וגל שבו, מתערב עם הבית, ומתמזג עם חכמה. ומכאן נובע הוא חומרא בבלי על שם תבלילות, ומכיון שיש כאן חק של בלילות, מציגא, כל המקראות, המנייות והמברות האצורות בה, נבללות זה בו. והוא נעשה על ידי כך לכלילות של מקרא, משנה ותלמוד.

ד.

והחיים את לדבריו של רבינו הם לפי מה שנתפרש לנו בגופה של מוסרא דר' יוחנן, דבריו של רבינו הם כך הם מתפרשים. בודאי אין כוונתו של רבינו הם לומר, ומכיון ומזכירים הם בתלמודא פסוקים, משניות ונמרא, אנו מקיימים בהם דינא דשלישים, אלא דכוונה הוא לומר, דמאחר שמצויה היא בידינו תפוצה דתורה כנה, אשר תכונה תבלילות עצמית היא בה; מפליג, דייקן בה, שהיא כולה מקשה אחת של מקרא, משנה ונמרא. ושפיר מתקיימים על ידה, לימוד מקרא, לימוד משנה, ולימוד נמרא בבית אחת, וכאחד, זהו שחידש רבינו הם, דק בשעת שאנו צריכים לקיים לימוד מקרא, הוא שצמח, ולימוד משנה בפני עצמו, ולימוד נמרא בפני עצמו, או נאמרה לנו הילכתא דשיליש, דדיינו, שכל לימוד בפני עצמו יתפס שיליש, אבל אם יש לנו, תיכף-תיעצי" של לימוד שלשתם. בבת אחת, אז לא נאמר כלל שיעורא דשיליש. והבן.

א. עיין קידושין דף ל' אל תקרי ושננתם, אלא ושלשתם. לעולם ישליש אדם שנותיו, שיליש במקרא, שיליש במשנה, ושיליש בתלמוד. (כן היא הירמא בעבודה זרה י"ט, ועיין) והכאן חס' בשם רבינו הם, דאנו שעוסקים בתלמוד-בבלי, דיינו כי הוא כלל במקרא, במשנה ותלמוד. כדאמרינן סנהדרין, בכל בלילה במקרא בלילה במשנה, בלילה בתלמוד. עד כאן דברי רבינו הם. ובפשוטו נראת, דהך שאנו יוצאים ידי שיליש על ידי תבלילות שבתלמוד-בבלי, חיינו משום שמוכחאים שם פסוקי המקרא, והרכה משניות אמנם אם זו היא חכמה בדברי רבינו הם, לא חוצרד כלל להביא מוסרא דר' יוחנן בסנהדרין, דחרי עינינו תרואת שכך הוא. וכל חידושו של ר' יוחנן, הוא לדרוש את שמו של תלמוד בבלי, על שם תבלילות. אבל בעצם עובדה-תבלילות, לא חידש ר' יוחנן כלום, ואם כן, אינו שייכות יש לה למוסרא דר' יוחנן, עם דבריו של רבינו הם.

ב.

אמנם נראה לנו לפרש דבריו של רבינו הם, בהקדם תפירוש במוסרא דר' יוחנן עצמת. מוסרא זו של ר' יוחנן כאה היא ליתן מעם על תואר ת, "בבלי" שנתכנה בו תלמודין. ועל זה הוא אומר, דהואר זה של תלמודין בא הוא משרש תבלילות, שכן נמצאת היא בתלמודין חכמה ותבלילות, של מקרא, משנה ותלמוד. דבריים אלו שעונים פירוש. דהלא תלמודא דידן הוא שנקרא בבלי, על שם תבלילות; ומשמע מזה, דהבן לחיות תלמוד, מפני חכמה תבלילות. וזה הוא בלתי-סובן. דהרי כל מציאותו של תלמוד, בניו הוא על יסודי-המשנה ודברי המקרא. וליצר יתכן תלמוד, מפני חכמה תבלילות של מקרא, משנה ותלמוד.

ג.

אלא שידועים הם דברי רש"י, שהמונח תלמוד כולל הוא בתוכו שני חלקים, ומסודרים הם שני החלקים במשנה אחת דמסכת אבות. דהנן חתם במסכת אבות, כן פ"ץ לתלמוד, ואתר כן תני תנא, כן ארבעים לבינה. והיינו שדלק הראשון, דעלה קאמר תנא כן פ"ץ לתלמוד, חכמה היא לידע טעמי התלכות בקיצור, דחיינו מעמיה של כל הלכה במקומה. ואחר כך מופיע הוא החלק השני של תלמוד, דחיינו חכמה דבר מתוך דבר. והדיומי מילתא למילתא, וריבוי תלפפול בעסקי-הענינים. ועל זה קאמר תנא, כן ארבעים לבינה. ולא עוד, אלא שנתראה, שכך מפרש רש"י חן דאמרינן במוסרא, לימוד ותוד ליסבר, ולימוד חיינו, החלק הראשון שבהכמת התלמוד, שהוא ידעת טעמי-התלכות במקומה של כל הלכה וחלכה. וליסבר